

საქართველოს
ხალხური მუსიკის

მუსიკისი

1883-1886.

—* «მუსიკისი» ღამატებით გამოდის თვეში ხუთჯერ. უოკელი თვის ათს, ოცს ჭ ოც და-ათ რიცხვებში. *—

**ძნელი დრო დაგვიდგა და რა ზომები უნდა
ვიხმაროთ ხალხური ზნეობის ასამაღლებლად.**

სტატია მესამე.

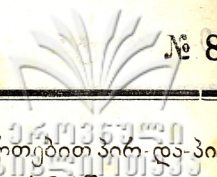
რომ ჩვენს ხალხში სარწმუნოება დაეცა, ეს იმისაგანაც მტკიცდება, რომ ჩვენები დღეს სრულებით არ დაიარებიან იმ წმიდა ადგილებში, სადაც განისვენებენ ზოგიერთი ჩვენი წმიდანების ნაწილნი. საღმრთო ნივთებს ჯეროვან ყურადღებას და პატივსა არა სცემენ. არამც თუ მთელს ქუთაისის გუბერნიაში, არამედ თვით ქუთაისის მაზრაშიაც ბევრი იქნება ისეთი, რომელიც ერთხელაც არ წასულიყოს ღვით და ქონსტანტინეს უხრწნელ ნაწილების თავიანთი საცემლად, რომელნიც ქუთაისიდან ექვს-შვიდ ვერსტზეა. ამის შესახებ აგრეთვე გულ-გრილობა არსებობს საქართველოს სხვა კუთხეებშიაც. რუსეთში კი სულ ამის წინააღმდეგ ხედავს კაცი. იქაურს მონასტრებში შეუწყვეტელი მისვლა-მოსვლა არის მლოცველებისა, რომლებიც მოდიან წმიდანების უხრწნელ გვამთა თავიანთი საცემლად. შვეტისი ამ მლოცველებისა მოდიან ძლიერ შორეული ადგილებიდან. ჩვენში კი ამავე მიზნისთვის მართველს კაცს ეზარება გაიაროს ფეხით ანუ ცხენით 6—12 ვერსტი.

დაეცა ჩვენში სარწმუნოება და მას თან მოჰყვენ ცული შედეგები. ავიღოთ, მაგალითებ, ცრუ მოწმობა თავისი დაძლუპველი შედეგებით თვით საქართველოს მცხოვრებთათვის. ეს ცრუ მოწმობა ძლიერ გავრცელდა ამ ბოლოს დროს ჩვენში და ჩვენის

აზრით ეს პირდაპირი შედეგია ურწმუნოებისა, რომელმაც ფესვი მოიდგა უბრალო და გაუნათლებელ ხალხში. არაფერ აღთქმას, არაფერ ნივთიერ სარგებლობას და ნათესაობას არ შეეძლო ტყუილი ეთქმევინებინა ძველი მართველისათვის ხატის წინ; ხატის წინაშე სიცრუის თქმა ნიშნავდა, მისი აზრით, ღვთის წინაშე სიცრუის თქმას, რომლითაც ის თავის თავზე და მთელ სახლობაზე მოიწოდებდა ღვთის რისხვას. თუმცა ვინმე მაშინ სიცრუეს აჩვენებდა ხატის წინაშე, მას მუდამ აწუხებდა ეს ცოდვა და უწყლავდა მას სულსა და ხორცს.

ჩვენი ადვოკატები ხელოვნურად სარგებლობენ ამისთანა ცრუ მოწმობით და მათ ნამდვილ სიცრუეს ალაპარაკებენ იქ, სადაც ეს მათთვის, ადვოკატებისთვის, საჭირო და სასარგებლო არის, როდესაც მათ უნდათ დაამტკიცონ, რომ თეთრი შავია და შავი თეთრი. და თუმც მართლ-მსაჯულლებამ რამე ზომა არ იხმარა ცრუ მოწმობის წინააღმდეგ, მაშინ ძნელი იქნება კაცის პიროვნების დაცვა. საზოგადოებაში პატიოსან მცხოვრებთა ადგილს დაიკავენ ავაზაკები და ციხეები გაივსებიან ისეთი პირებით, რომელნიც არასფერში დამნაშავენი არ არიან. მაგრამ იმედი გვაქვს, რომ ამ ზომამდე საქმე არ მივა.

წინა ორ სტატიაში ჩვენ ვუჩვენეთ მკითხველს სარწმუნოებრივ-ზნეობითი ნაკლულეევანებანი ჩვენი ხალხისა და საზოგადოებისა. ჩვენგან ნაჩვენები ნაკლულეევანებანი ითხოვენ სხვა-და-სხვა ღონისძიებას, რომ ეს ნაკლულეევანები მოსპობილ იქმნენ ხალხში. ამ ნაკლულეევანებათა მოსაპობად ჩვენ, სხვათა-შორის, უმთავრეს სახსრად მიგვაჩნია ჩვენი ხალხის განათლება, ჩვენს სკოლებში სარწმუნოებრივ-ზნეობითი ელე-

მენტების გაძლიერება და ჩვენი სამღვდლოებისაგან მათი პირ-და-პირი საღმრთო მოვალეობის ღირსეულად შესრულება.

თვით გაუნათლებელი ხალხიც კი გრძობას განათლების საჭიროებას, მაგრამ მას სხვის შეუწყენელად არ ძალ-უძს ეს თავის სულის კანონიერი მოთხოვნილება დააკმაყოფილოს. ამიტომ საჭირო და სასარგებლო არის, რომ ხალხში მოიფინოს სახალხო სკოლები. ამასთან საჭირო და აუცილებელია, რომ ამ სკოლებში სწავლის საქმე კეთილგზაზე იქმნეს დაყენებული და მასთან საჭიროა, რომ ამ სკოლებს ხალხზე ჰქონდესთ ზნეობრივი გავლენა.

ზაუნათლებელმა ხალხმა, რომელიც მთლად ჩაფლულია ამაოდ-მორწმუნეობაში, რომელმაც, ხალხმა, არ იცის, თუ რახდება მის გარეშემო და ამიტომ დაჩაგრულია, რასაკვირველია უნდა ეძებოს ამის სახსარი განათლებაში. მაგრამ ხალხის სიბნელისაგან გამოყვანა ისე ადვილი არ არის, როგორც ზოგი ერთ ჰკონიათ. ხალხის განათლების საქმე მეტად ძნელი და რთული საქმეა. ძალიან ძნელია იმ ამაოდ-მორწმუნეობათა და მანებელ ჩვეულებათა მოსპობა, რომელთა მტკიცედ გაუდგამსთ ხალხში ფესვი და რომელთა მოსპობა არის სწავლა განათლების საქმე მხოლოდ ერთ განათლებას შეუძლია, რომ ხალხში აღძრას მაღალი, ხორც-უსხმელი ინტერესების და სულის განათლებისადმი მიწრაფება; მხოლოდ მაშინ ესლანდელი ხალხის ლტოლვა და მეცადინობა ყოველ დღიურ ცხოვრებაზე, დაბალ და კაცის უკარის და ცხოვრების ქონებრივ ინტერესებზე უკუ დგებიან. მრთი სიტყვით ერთ მხოლოდ სწავლა განათლებას შეუძლია გააღვიძოს ხალხის გულში გონებითი და ზნეობითი ძალანი და მისცეს მათ ჭეშმარიტი მიმართულება. მხოლოდ სწავლა განათლებას შეუძლია მთლად გადააკეთოს და გადაახალისოს კაცის ბუნება. მაგრამ ამ მოთხოვნილებას განაკმაყოფილებენ ჩვენი სკოლები დღეს? ამის თქმა ძნელია. მართალია, ზოგიერთ ჩვენს სკოლებში სწავლის საქმე კარგად მიდის, მაგრამ რაც შეეხება სარწმუნოებრივ-ზნეობითს სწავლას, ეს ძალიან ცუდათ, თუმცა ყველა სკოლების პროგრამაში საღმრთო სჯულის პირველი ადგილი უჭერია. სკოლა თავის დღეში ვერ მიადწევს თავის დიდ მიზანს, თუ ის თავდა პირველად იმას არ მეცადინობს, რომ მოწაფეების ზნეობაზე და ჩვეულებაზე იქონიოს ნაყოფიერი ზედ გავლენა. ასეთი ზედ გავლენა უნდა იქმნეს ყოველი

საგნის სწავლებას, მაგრამ ეს განსაკუთრებით პირ-და-პირი მოვალეობა არის საღმრთო სჯულის მასწავლებლისა. ამ საგნის სწავლება მიტ-მაცუფრო ძნელია, ვინემ სხვა რომელიმე საგნისა. სხვა საგნების სწავლებას უმეჩესად აქვს სახე იდ, რომ მოსწავლეთა გონება გახსნას და გაამდიდროს სხვა-და-სხვა ცნობებით; ერთი სიტყვით აღზარდოს მოსწავლე უმეტესად გონებით. ცხადია, რომ ზნეობაზე და სარწმუნოებაზე სწავლა არ გადიკმა მოსწავლეზე იმ სახით, რა სახითაც ისწავლება არითმეტიკა, გეოგრაფია, ძველი და ახალი ენები და სხვა ამათ მზგავსნი საგნები. შეიძლება კაცმა ტეორეტიკულად შეიძინოს სწავლა სარწმუნოებაზე და ზნეობაზე, მაგრამ ამავე დროს მას არ შეუძლია ამ გვარი სწავლა განახორციელოს თავის თავში. ჭეშმარიტი სარწმუნოება კაცში მტკიცდება მაშინ, როცა ის ზნეობითად მაღლა სდგას და ყოველივე ღვთის მცნების წინააღმდეგს ერიდება. მხოლოდ მაშინ შეგვიძლია ვსთქვათ, რომ კაცში არის კეთილი სარწმუნოება. თორემ სარწმუნოების გარეგანად შეთვისება არ შეიძლება. სარწმუნოება კაცს ხორცსა და სულში უნდა ჰქონდეს გამჯდარი და მხოლოდ მაშინ დაეინახავთ სარწმუნოების კეთილ ნაყოფს. ტყუილად კი არ არის სამღრთო წერილში ნათქვამი: ხილთა მათგან იცნობთ მათ. რომ ნამდვილ კეთილ მორწმუნე იყო, ამისთვის საკმაო არ არის, იცოდე კაცმა საღმრთო წიგნების შინაარსი, ზნეობაზე დარჩებანი და მოძღვრებანი და კეთილის ბოროტისაგან გარჩევა. მანა ჩვენს დროში ცოტანი არიან ისეთი პირნი, რომელთაც მშვენიერად შეუძლიათ გარდმოგცესთ მთელი სწავლა ქრისტეს სარწმუნოებაზე და ზნეობაზე, მაგრამ თვითონ თავისი ცხოვრებით და მოქმედებით ძალიან ცუდი ქრისტეანენი არიან. მეორეს მხრით ბევრი ყოფილან და დღესეც არიან ისეთი პირნი, რომელთაც ძალიან მცირე სწავლა ჰქონებიათ და აქვსთ მიღებული სარწმუნოებაზე და ზნეობაზე, მაგრამ მათი ცხოვრება სამაგალითო იყო და დღესეც არის სხვეებისთვის. მანა ამ გვარ პირებს არ ეკუთვნოდენ წმინდა მოციქულნი, ეს უბრალო მეთევზენი, გარდა პავლე მოციქულისა? ამიტომ, თუ გვინდა, რომ კაცი შეიქმნეს კაი ზნისა და კეთილ მორწმუნე, საკმაო არ არის მისთვის სარწმუნოების დოგმატების მარტო ტეორეტიკულად შესწავლა, რადგან ამისთანა შესწავლა უფრო მოქმედებს გონებაზე, ვინემ გულზე და აქ უფრო საჭიროა, რომ სწავლა მოქმედებდეს კაცის გულზე. ამიტომ, თუ გვინდა, რომ ზნეობით

აღეზარდოთ კაცი, საჭიროა სიტყვასთან ერთად კეთილი მაგალითებიც უუჩვენოთ მას. **თუ** სიტყვას მაგალითი არ შეგესაბამება, მაშინ სიტყვა უმნიშვნელოა. სარწმუნოების და ზნეობის მასწავლებელმა პირველად თვითონ უნდა აასრულოს ის, რასაც ასწავლის სხვას. **თუმც** მოსწავლე ხედავს ყოველ დღეს ზნეობის ცხოველ მაგალითებს ყველა იმ პირებში, რომელნიც მას გარშემო ახვევიან და ყოველთვის კეთილ მოწმუნე და ზნეობითი პირების ზედგავლენაში არის, მაშინ მოსწავლეში, უეჭველია, აღიძრება სარწმუნოებაც და ზნეობაც. მაგრამ, საუბედუროდ, ჩვენს სკოლებში ამკვარი ზნეობითი გავლენა არ არსებობს.

ზუბდიდის მახრიდამ.

10 შებერვალს სოფელ ცაისში აკურთხეს ახალი სკოლის შენობა. სკოლისთვის იყიდეს ერთი კაზარმა, რომელიც აქ უქმად იდგა. როცა ცაისელები შეუდგნენ სკოლისთვის სახლის შოვნას, მთავრობისგან გამოვიდა ბრძანება, რომ ეს კაზარმა გაყიდულიყო. ეს ამბავი ბევრს გაეხარდა და ურჩევდნენ აქაურებს ამ კაზარმის ყიდვას, მაგრამ ცაისელები ვერ ბედადნენ ამისთანა ძვირფასიანი შენობის ყიდვას. ადგილობრივმა ბლადოჩინმა დეკანოზმა მ. მუხნარგიამ სხვა კეთილ-პირების შემწეობით შეაგონა ხალხი, რომ ეს კაზარმა ეყიდათ. ხალხმა დაუჯერა თავის სულიერ მამას და იყიდა ეს შენობა **1325** მანეთად. მართალია, სოფლელებისთვის **1325** მანეთი დიდი ფულია, მაგრამ შენობაც კარგია: შენობა შესდგება ექვსი ოთახისაგან. ოთახები დიდები არიან. ადგილიც, რომელზედაც ეს შენობა არის, კარგია თავისი მდებარეობითაც და ჰაერითაც.

სკოლის შენობის კურთხევა შეასრულა ჯარუქის მონასტრის არქიმანდრიტმა მ. სიმეონმა. პარაკ-

ლისზე დაესწრნენ: უგანათლებულესი პრინცესა სალომე, სამეგრელოს მთავრის ასული, მათი მეუღლე პრინცი მაურატი, ზუგდიდის მაზრის უფროსი ბ. ბ. ჯაყელი, მუთაისის გუბერნიის სახალხო სკოლების ინსპექტორი ბ. ქორქაშვილი, ადგილობრივი თავად-აზნაურნი და მთელი ცაისის გლეხობა. როცა პარაკლისი გათავდა, დეკანოზმა მუხნარგიამ იქ დამსწრე პირთ მიმართა მეგრულს ენაზე შემდეგი სიტყვი: «საყვარელნო შვილნო! თქვენ ყველანი ცაისელები ხართ და საჭიროა იცოდეთ, თუ რა ნაირი იყო წარსული თქვენის სოფლის ცაისისა და რა მდგომარეობაში არის ის დღეს. უწინდელ დროში ცაისში იყო საეპარქიო კათედრა. ცაისელი მიტროპოლიტებისაგან ვრცელდებოდა და ითვისებოდა ლეთის სიტყვა, სჯული და სარწმუნოება მთელს ნახევარს ოდიშში და სამურზაყანოში. ამ დროებში ცაისში ჰქვაოდა სწავლა განათლებით, აქ იყო სასწავლებელი, სადაც იღებდნენ სწავლა-განათლებას აქაური თავად-აზნაურნი, სამღვდელთანი და გლეხობა; დღესაც ბლომად არიან სასულიერო პირნი, რომელთაც მიუღიათ განათლება ცაისის სობოროში. ღღეს მამდინარეობს სამოც-და ორი წელი მას უკან, რაც უკანასკნელი მიტროპოლიტი ბრიგოლ ცაისელი გარდაიცვალა და ამ დროიდგან იწყოკლება ცაისის სობორომ, ჯერ კათედრა გაუქმდა და ბოლოს სწავლაც მოისპო იმაში. ამ გვარად ძველად დიდებული სწავლა-განათლებით ჩვენი სოფელი ცაისი დადუმდა და მიეცა უფერულ ცხოვრებას და ღრმა ძილს. ჰეშმარიტად, დიდი სამწუხარო იყო ეს მისი მამულის შეილთათვის! მაგრამ შეგვეწია ლპერთი და ამა უკანასკნელ დროებში ცაისმა იწყო ცოტ-ცოტად განახლება. ღღეს, ამ ჩემ მოხუცებულებასში, მოვესწარი ერთ კლასიანი სკოლის დაარსებას, რომელიც დღეს იკურთხა და იმედი მაქვს, რომ ეს მხოლოდ მინუში იქმნება ცაისის შემდეგი დიდებისა!

სწავლა-განათლების საჭიროებაზე სიტყვას არ გავაგრძელებ. ღღეს, ლეთის მადლით, ყველანი გრძნობენ, თუ რასაჭიროა სწავლა. მე მხოლოდ გეტყვი, რომ უსწავლელმა კაცმა არ იცის სჯული და სარწმუნოება, რომელნიც არიან დედა პატიოსნებისა და კეთილშრომისა, აგრეთვე უსწავლელი კაცი ვერ ცნობილობს თავის თავსა, მან არ იცის, თუ რისთვის მოსულა იგი ამ ქვეყნად და რაშია მისი დანიშნულება. სწავლა

გაუნათლებს კაცს გონებას და აზრს. თქვენში მე დღეს ვხედავ ერთ კაი სანუგეშო მაგალითს. თუმც ყველა თქვენთაგანს არა ჰაყვს შეილები, მაგრამ დღეს ნაკურთხი სკოლის ხარჯს თქვენ თანასწორად იხდით. ღიან, ეს კეთილი და ღვთის სასიამოვნო საქმეა. აბა რა ჰქნან ზოგიერთმა ღარიბმა პირებმა, რომელთაც არ შეუძლიათ დაუხმარებლად, საკუთარის საშვალკით გამოზარდონ თავიანთი შეილები. მერწმუნეთ, ამ ნაირი ერთმანეთის დახმარება ღმერთს საც ესიამოვნება და სკოლასაც რიგიანად აღასრულებინებს თავის დანიშნულებას.

შცხადებ ბოლოს თქვენ მაგიერ გულითად მადლობას იმ პატიოსან და ღვთის მოყვარე პირთა, რომლებიც დაგვეხმარენ სკოლის საქმეში და დღესეც დაგვეწარენ აქ სკოლის კურთხევაზედ. ღმერთსა ვსთხოვ, რომ დღეს ნაკურთხი სკოლა მუდამ იდგეს აქ და მალე ხანში გადაკეთებულიყოს ის ორ-კლასიან სასწავლებლად.

ღეკანოზის შემდეგ სიტყვა წარმოსთქვა მეთათისის გუბერნიის სახალხო სკოლების ინსპექტორმა ბ. შორქაშვილმა, რომელმაც უგულითადესი მადლობა შესწირა უგანათლებულეს პრინცესა სალომეს, რომელიც მხურვალე მონაწილეობას იღებს სწავლავანათლების საქმეში მთელს ზუგდიდის მაზრაში. პრინცესამ თავის მხრით განუცხადა სკოლის დამაარსებელთ თანაგრძნობა და შემწეობა ამ კეთილ საქმეში და ერთ დროებითად შესწირა სკოლის სასარგებლოდ ასი მანეთი. ჯრუჭის არქიმდრიტმა მ. სიმეონმა შესწირა სკოლის სასარგებლოდ ერთი თუმანი. აგრეთვე სკოლას აღუთქვეს შემწეობა სხვა აქ დამსწრე პირებმაც.

ბოლოს ღეკანოზმა მ. მეუნარგიამ პატივცემული სტუმრები მიიწვია თავის სახლში და ღირსეულად სცა მათ პატივი.

ვ. ჯგუშია.

არა სასიამოვნო მოვლენა.

ჩვენს საქართველოს ხალხში დარჩომილია ბევრ, ნაირი ჩვეულებანი კერპთმსახურების დროებიდან. ამ ჩვეულებებს ხალხი ადვილად ვერ სტოვებს, რად-

განაც ეს ჩვეულებანი ძალიან არიან ჩანერგულნი მათში. რასაკვირველია, პირველად ამ ქრისტიანობითი წესების გაერცელებას მოვალეობაა ჩვენი მღვდლებისა, ამათივე მოვალეობაა, რომ ხალხს ჩააგონონ და მოაშ რევიონ მათ ეს ჩვეულებები. დღეს ჩვენ ვხედავთ ბევრს მღვდლებს, რომელნიც კეთილ-სინიდიანიანათ ასრულებენ ამ მოვალეობას, მაგრამ, სამწუხაროდ, ვხედავთ აგრეთვე ისე მღვდლებსაც, რომელნიც მრევლის სიამოვნებისათვის ანუ თავიანთ სარგებლობისათვის სტოვებენ უყურადღებოდ ამ მოვალეობას. ამ მღვდლებს არამც თუ თვითონ არ მოაქვთ სარგებლობა, არამედ ხალხს ექვეში აგდებენ იმ მღვდლის მოქმედების შესახებ, რომელიც, მღვდელი, ცდილობს ხალხი გადააჩვიოს არა ქრისტიანულ ჩვეულებათ.

ხალხში, სხვათა შორის, არის შემდეგი ჩვეულება: გვალვიან წელიწადს რომელიმე საზოგადოება გადაახდევინებს მღვდელს ეკკლესიაში «პარაკლისს» უწვიმრობისათვის და შემდეგ წავა მინდორზედ, სადაც გდია ერთი დიდი უშველებელი ქვა, რომელიც ამ ხალხმა უნდა გადააბრუნოს. ამ წესს ბევრს ადგილას სხვა ნაირად ასრულებენ:

სომხეთში, მაგალითებრ, ს. ძოდის მახლობელ სოფლებში ხალხი რომ გავა მინდორზედ, თან უნდა უთუოთ წაიწყვანოს ვინმე გულდამაანთ გვარისა, რომლებიც სცხოვრობენ სოფ. მარაბლას. უკეთუ ამ გვარისა არავინ იქნება ამ ხალხში, მათის აზრით, ქვის ვერც გადაბრუნება და ვერც პარაკლისი ვერ მოიყვანენ წვიმას. ამ ქვას იქ უძახიან «ზულდამანთ ქვას». ზემო მართლში, შრონეს ხეობაში ქვის გადასაბრუნებლად წავლენ მხოლოდ დედა-კაცნი და აქ ამათ უნდა დაასველონ ეს ქვა . . . ეს ქვა გდია სოფელ ნაბახტევთან. ჰვემო მართლში ლეხურის ხეობაში იციან ქვის გადასაბრუნებლად წავლენ როგორც მამა კაცნი აგრეთვე დედა-კაცნი და თან უნდა წაიყვანონ თავიანთი მღვდელი. აქ ესენი ამ ქვას წაუსმენ ან ერბოს ან კარაქს. ეს ქვა გდია, ტირიფონის მინდორზედ და «ერბოს ქვას» უწოდებენ! ჰველანი დარწმუნებულნი უნდა ვიყვნეთ, რომ, თუ ქვის გადაბრუნების შემდეგ მოვიდა წვიმა, ეს არ არის ქვის ძალა. ეს ჩვეულება მღვდლებმა არ უნდა დასტოვონ უყურადღებოდ; მათ უნდა გააგებონ ხალხს ეს.

1885 წელსა ზაფხული გვალვიანი იყო. სოფ. ჰვემო-ჭალის და სამთავისის საზოგადოება ძალზედ შეწუხდნენ. ამათ მიმართეს მღვდლებს გადაეხადნათ

მარკაფისი და აესრულებინათ ამა-პაპური ჩვეულება. ერთს დღეს შეიქარნენ სამი მღვდელი (ორი ძვემოჭალისა და ერთი სამთავისისა) და გასწიეს მინდორშიდ, სოფელს რომ გასცილდნენ, აქ შეასრულეს ლოცვები და ისურვეს ქვასთან მისვლა. მღვდელმა ს—ძემ უარი უთხრა წაჰყოლოდა მათ და კიდევაც აუხსნა, რომ ეს ჩვეულება (ქვის გადაბრუნება) არის დარჩომილი კერბთ-მსახურების დროგან და აქ, საქრისტიანოში ადგილი აღარა აქვსო. ეს უარი არ მოეწონა ხალხს და ამიტომ ძვემო-ჭალის მამასახლისმა შ. მ. პ—შიელმა გალანძღა მღვდელი უშვერი სიტყვებით და ბოლოს შემოსილ მღვდელს უთხრა, რომ მის ლოცვას და წირვას არა აქვს მადლიო. მღვდელმა ამაზე დაისწრო მოწმები და გამობრუნდა სოფლისკენ. ხალხიც წამოვიდა, მაგრამ მეორე დღეს ისევ შეგროვდა, წაიყვანა ორი მღვდელი მ. პ—ძე და შ. მ—ძე და წაუსვეს ქვას კარაქი. შველა დამერწმუნება, რომ მღვ. ს—ძე ამ შემთხვევაში კარგად მოიქცა, მაგრამ რა უნდა ჰქნას ერთმა მღვდელმა, როდესაც იმის მეზობელი მღვდელი თვით აძლევს მაგალითს უბრალო ხალხს. ნუ თუ შ. მ. პარ—ძეს და მცხგ—ძეს არ შეეძლოთ უარი ეთქოთ ხალხისთვის და არ წასულიყვნენ ქვასთან? მამა ბრიგოლმა უჩივლა მამასახლისს სამსაჯულოში შეურაცხყოფისათვის სამსახურის დროს, მაგრამ მამასახლისი, რაღაცა მიზეზების გამო, იქნა გამართლებული მსაჯულისაგან და ამიტომ დღეს ამ უმნიშვნელო ჩვეულებამ ამ ხეობაშიდ უფრო მტკიცედ გაიღვა ფესვი.

დიმიტრი.

გიგლიოზრაფიული შენიშვნა.

მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისამდე ევროპაში მართველების ხანება ათასში ერთმა ორიენტალისტმა თუ იცოდა, თორემ სხვამ არა. 1830 წლის შემდეგ კი ჩნდებიან ევროპაში ისეთი პირები, რომელთაც მოისურვეს საქართველოს ხალხის ისტორიის შესწავლა და გამოკვლევა. არმენისტი სენ-მარტენის და ორიენტალისტის ლიუბოს შემდეგ საქართველო ვახდა საყურადღებო საგნად. ბანსვენებული ფრანკუზი მარი-ბროსე დიდის გულს-მოადგი-

ნებით შეუდგა საქართველოს ხალხის ისტორიის შესწავლას. მართლაც მისი მეცადინეობა არ დარჩა ყურადღებოდ. საქართველოს შესახებ განსვენებულმა მარი ბროსემ ბევრი სტატიები სწერა შრანცუზულს და რუსულ გაზეთებს და ჟურნალებში და განსაკუთრებით პარიჟის ორიენტალისტთა ჟურნალში და ბიულეტენში. თავ-და-პირველად მარი-ბროსეს კიდევ დასცინოდენ მეროპიელთ ზოგიერთ ნაწველები, რომელნიც ამბობდნენ: «რას წვალობს საწყალიო, საქართველო რა არის და მათი ლიტერატურა რა იქნებაო». მაგრამ ბროსემ თავის არღეულ საგანს თავი არ დაანება სიკვდილამდე. ბანსვენებულს ბევრი უსიამოვნება შეხვდა ზოგიერთ პირთაგან, რომელნიც მართველების ხსენებასაც კი უარსა ჰყოფდნენ. ამის დასამტკიცებლად მოვიყვან თვით ბროსეს სიტყვებს: «მასსოვს ის დრო, ამბობს ბროსე, როდესაც ჩემი თანა-მემამულენი გიყს მეძახდნენ და მირჩევდნენ, რომ საქართველოს ისტორიის და მისი ხალხის ენის შესწავლა არა ღირსო, მაგრამ ბოლოს კი დაუმტკიცე ამისთანა პირებს წინააღმდეგი». აქედამა სჩანს, როგორც ზემოთაც ესთქვით, რომ განსვენებულ ბროსეს ბევრთან შეხედებოდა ბრძოლა და ბაასი საქართველოს შესახებ, მაგრამ ის მაინც მტკიცეთ ადგა თავის აზრს. ბროსეს ღვაწლს მოჰყვა შესაფერი შედეგი და ის თვითონ მოესწრო, რომ შრანცუზებმა და სხვებმაც მიაქციეს საქართველოს ჯეროვანი ყურადღება. შრანცუზებს მიბადეს ნემცებმაც, რომლებიც დღეს ბევრსა სწერენ საქართველოზე ნემცეურს ენაზე. ეს ლეისტო ვარო, ის ბარონ სუტნესი და ეხლა გამოჩნდა ბ. შვაიგერ ლერქენფენდი.

წარსულს წელში ბერლინის ერთ მხატვრობიან გაზეთში, სხვათა შორის, დაიბეჭდა ვრცელი აღწერა ძავეკაზიისა და მის ხალხთა. ამ აღწერაში უპირატესი ადგილი სომხებს და მართველებს უკავიათ. ეს აღწერა ეკუთვნის ბ. შვაიგერ ლერქენფელდის. როგორც ამ აღწერას, ისე სხვა სტატიებს საქართველოს შესახებ, რომლებიც ნემცეურ ენაზე იწერებიან, დიდ ყურადღებას აქცევენ ბერმანიაში ყველანი.

ბ. შვაიგერ ლერქენფელდის აღწერას დღეს სომხები სთარგმნიან თავიანთ გაზეთ «არძავანქში». მთარგმნელი მოგვითხრობს, რომ ჯერ იმ ადგილებს ეთარგმნიათ, რომელნიც ჩვენ, სომხებს, შეგვეხებაო

და შემდეგ იმ ადგილებსაც გადავთარგმნით, რომლებიც ძართველებს შეეხებაო. ჩემის აზრით აქ სომხების დახმარება საჭირო არ არის. მაღლობა ლმერთს, რომ ჩვენ დღეს ბევრი გვეყვანან ისეთი პირები, რომელნიც უმაღლეს სასწავლებლებში სწავლობენ და რომლებმაც კარგად იციან ახალი ენები. ამ ყმაწვილებს შეუძლიათ გადმოსთარგმნონ ამისთანა წერილები. ჩემის აზრით ეს უფრო კარგი იქნება, ვინემ შრესინიეს, ბრისონის და ბრევის სიტყვები.

ნ ე კ რ ო ლ ო ზ ი.

რამდენიმე დღის ავთ-მყოფობის შემდეგ 14-ს ფებერვალს გარდაიცვალა ს. ძულაშვილი ყველასგან პატივცემული პატროსანი მოხუცი, მოძღვართ-მოძღვარი, მღვდელი სპირიდონ ძანდელაკი. თუმცა განსვენებული იყო ოთხმოცდა ერთი წლისა, მაგრამ უკანასკნელს სიკვდილის დღემდის ასრულებდა ყოველივე მღვდლის მოვალეობას მის შტატშიდ. შეხედულებით არ იფიქრებდა კაცი, რომ ის ორმოცდაათის წლის მეტი იქნება: თმაშიდ ჭალარა აქა-იქ ერია, კბილი ერთიც არ აკლდა, ეკკლესიაზედ, რომელიც ვერს ნახევარით არის მოშორებული მის სახლზედ, ფეხით დაიარებოდა და მუდამ შრომაშიდ ატარებდა დროს. მრთხელ წინანდელმა საქართველოს ექსარხმა იოანნიკემ, რომელიც სამ გზის ყოფილა განსვენებულის ოჯახშიდ, ჰკითხა მას: «მირჩიე, როგორ ვიცხოვრო, რომ შენსავით მხნეთ მაგდენს ხანს ვიცოცხლო».

— «დღეში ოთხი ან ხუთი საათი იძინე და დანარჩენი დრო ილოცე და იმუშავე, როგორც მეო», უპასუხა მან. მართლა, ტყუილათ გაჩერებულს ძვირად ნახავდა იმას კაცი. მისაც უნახავს ძულაშვილის ჭვარცმის ეკკლესიაზედ ერთს საფლავის ქვაზედ მისგან მოჭრილი მხატვრობა და ზედ წარწერილი, ან ვისაც გაუგებია მის ეზო-გარემოშიდ და დაკვირვებია მის ნაკეთებს—ის ადვილად დარწმუნდება, რომ განსვენებული იყო ძრიელ ნიჭიერი და მშრომელი კაცი, მასთან მეტის-მეტი ბეჯითი ყოველს საქმეშიდ. წელს ზაფხულშიდ მას განუზრახავს ორბელიანის ლექსიკონის ხელით გადაწერა. როდესაც მის შეილის-შვილს შეუნიშნავს მისთვის, რომ ეს წიგნი ახლა დაბეჭ-

დილია და მისი ფასი ოთხი მანეთია და ამიტომ არ ღირს შრომათაო, მას უპასუხნია: «მე, რადგანაც ახალის დაწერა არაფრის შემძლია, მსურს მაინც ეს ჩემი ხელთ-ნაწერი დაუტოვო ჩემს შვილებს სამახსოვროდა. ღაიწყო წერა და ორი თვის განმავლობაშიდ შეასრულა კიდევცო. სხვა ჯილდოებს შორის განსვენებულს ჰქონდა: მლადიძირი მესამე ხარისხისა და სადეკანოზო გულის ჯვარი, რომელიც უბოძა მას მიტროპოლიტმა იოანნიკემ და წერილიც მოწერა, რომლითაც წინ-და-წინ შეატყობინა, ჯვარი მოგივა ჩემგანო და აცხადებდა სურვილს, იმდენხანს ეცოცხლა განსვენებულს, რომ მეორე უკეთესი ჯილდოც ებოძოს მისთვის. მაგრამ საუკეთესო ჯილდოთ განსვენებული სთვლიდა ორი საქართველოს ექსარხის სურათებს: იოანნიკეს და პავლესას, რომელთაც უბოძეს განსვენებულს მათის ზედ წარწერით.

18 ფებერვალს დიდ-ძალი საზოგადოება დაესწრო მიცვალებულის განსვენებაზედ, როგორც თავადნი მიქელაძეები, ისე გლეხებიც. შემდეგ წირვის გამოსვლისა ყოველად სამღვდელთა მამრთიელმა წარმოსთქვა შესაფერი სიტყვა მიცვალებულზედ. მან სთქვა, რომ მიცვალებულს ბევრს სხვა ღირსებასთან ერთი დიდი ღირსებაც ჰქონდაო: იგი იყო ნამდვილი ლეთის მოწიწი კაციო. მერმე განმარტა, რომ შიში ლეთისადმი ორ გვარიაო: ერთი გვეშინია დასჯისო და მეორე ლმერთი გვიყვარს, გვერიდება მისი, და ვცდილობთ მისი საწყენი არა ჩავიდინოთ რაო და დაბოლოვა, რომ ყველა ძრისტიანს უნდა ჰქონდეს მეორე გვარი შიში ლეთისაო.

დამსწრე.

მაჰმადი-ისლამის დამაარსებელი

და მისი სწავლის მიმდევართაგან მიუენებელი ტანჯვა-წვალებანი საქართველოს და სხვა მხარეთა ქრისტიანეთადმი.

(გაგრძელება *)

ისლამი ანუ მაჰმადიანობა.

მაჰმადის სარწმუნოება, წოდებული ისლამად, დამყარებულია არაბთა ზვირ-გადმოცემებზე და ჩვეუ-

*) იხილე «მწყემსი», № 23, 1885 წ.

საქართველოს
ზოგადი ინფორმაცია

ლებებზე. ბარდა ამისა მასში შეტანილია ზოგიერთი თქმულებანი შრიათა და ძრისტიანთა. არსებითის თვისის დედა ჰაზრით იგი მეტად მარტივია, მაგრამ სავალდებულო წესებით კი ფრიად რთული. არსებითი დოღმატია ისლამისა: «ერთია ლმერთი და მაჰმადი მისი მოციქული». სჯულის უმთავრესი ვალდებულებას შეადგენს ღვთის ნების აღსრულება, რომელზედაც დამტკიცებულია ყოველი კაცის ბედის-წერა. შოველ მართლ-მორწმუნეს (მოსლემიანი) უნდა ეშინოდეს ღვთის ემორჩილებოდეს და ჰრწმუნდეს იგი. ამ უმთავრეს მოთხოვნისაგან ერთად უნდა აღსრულოს: ტანთ-ბანვა, მარხვა, მოწყალების გაცემა და მგზავრობა მეჭქის თაყვანის-საცემლად.

პირის, ხელ-ფეხის და მთელი ტანის ბანვა არის არაბთა ძველი ჩვეულება, წარმომდგარი თვით ადგილობრივი მოთხოვნისაგან. წყლის უქონლობისა გამო, რომელიც ხშირი მოვლენაა არაბეთის უდაბნოებში, მართლ-მორწმუნეს შეუძლიან წესი ტან-ბანვისა შეასრულოს ქვიშითაც. პირ-მიქცეული ქაჰბისაკენ მან უნდა ყოველ დღე ილოცოს ხუთჯერ. ამ ნაირად ლოცვას ჰქვიათ შიბლაზედ ლოცვა. სულის განსაწმენდად და ხორცის დასამორჩილებლად—როგორც სიმტკიცე ღვთის და წინასწარ-მეტყველის მორჩილებისა—წელიწადში უნდა იმარხოს 30 დღე—თთვე რამაზანისა. მარხვის დროს მთელი დღის განმავლობაში არ უნდა მიეკარონ საჭმელ სასმელსა, არ უნდა იბანონ, შეიმაგრონ გრძობანი. მოწყალების გაცემა,—რასაც შეუძლიან დაახლოვება ღვთისადმი,—ზედ-მიწვევით განსაზღვრულია: ყოველი მართლ-მორწმუნე უნდა აწვდიდეს ღარიბთა მათე ნაწილს თვისის შემოსავლისას. თუ კი რამე ტყუილი სტქვა და ქურდობა ჩაიდინა, მაშინ სამოწყალოდ უნდა გასცეს მეხუთედი ნაწილი თვისი ქონების. მეჭქის თაყვანის-საცემლად ყოველი მორწმუნე თავის სიცოცხლეში ერთხელ მაინც უნდა გაემგზავროს. თუ კი ამას ვერ შეიძლება, წელიწადის უკანასკნელი თვის მათე დღეს, როდესაც შეიწირება ხოლმე უდიდესი შესაწირავი მეჭქაში, თავის სახლში უნდა იხმაროს და გასცეს მოწყალება. მრავალ ცოლიანობა ისლამით არ არის აღკრძალული, მაგიერ აღკრძალულია ღვინო. ძრისტიანთა და ურიათაგან გასარჩევად მეჩეთში სალოცავ დღედ დანიშნულია პარასკევი. ამ დღეს მართლ-მორწმუნეთ უნდა დასტოვონ ყოველ ნაირი თვისი საქმენი, შეგროვდენ მეჩეთებში სალოცავად. ხალხს მოიხმობენ

ხოლმე შემდეგი სიტყვებით: «დილა ლმერთი! მამტკიცებ, რომ არა არს ლმერთი, გარდა ერთის ლმერთისა! მამტკიცებ, რომ მაჰმადი გამოგზავნილია ღვთისაგან!» ამ ბაიათურ მოწოდებას, ზარების რეკის მაგიერ წარმოსტქვამენ ხოლმე მალაღის კოშკები-დამ—მინარეთებიდამ.

ისლამში მეორე მოსვლაზედაც არის სწავლა. იგი წინასწარ-მეტყველებს აღდგომას მკედრეთით, უკანასკნელსა მსჯავრსა, რომელიც განგრძელდება 50,000 წელიწადი. ძველას მიენიჭება ღირსეული მისის მოქმედებისთვის—სასჯელი ანუ ჯილდო. ღვთის-ნიერნი ეღირსებიან სამოთხესა, საცა იცხოვრებენ გურიებთან (ქალ-წულებთან), უღვთონი დაისჯებიან სასჯელითა ჯოჯოხეთისათა.

ამ ნაირად თუმცა მაჰმადის სწავლამ მცირეოდენი სარგებლობა მოიტანა იმით, რომ წარმართნი მოაქცია ღვთისადმი, მაგრამ მისმა სწავლამ ვნებაც დიდი მოიტანა. მაგ. იგი ჰქადაგებს გარყენილებასა, ჰფარგლავს სულის თავისუფლებასა, უფრო ავრცელებს ცრუ მორწმუნეობასა, აღკრძალავს ყორანის განმარტებასა, ამტკიცებს, რომ ქაჰბის ერთ ხილვას უფრო მეტი სარგებლობა მოაქვს კაცისათვის, მინამ მთელის წლის სინანულსა და სხვ.

ხ ა ლ ი შ ა ნ ი.

შემდეგ მაჰმადისა არაბეთის მმართველებს დაერქოთ ხალიფანი (მოადგილენი) ანუ მმირ-აღმუშუნინი მართლ-მორწმუნეთა. მათთვის არაფერი კანონი არა სუფევდა. თუმცა ყორანით უნდა ეხელმძღვანელათ, მაგრამ იმასაც ისე ხსნიდნენ, როგორც სასარგებლო იქნებოდა მათთვის. იგინი აღტურვილნი იყვნენ ხელმწიფეთა და მღვდელთა უფლებით. ლაშქარში არ მიდიოდნენ. თვის მაგიერ საომრად ჰგზავნიდნენ სარდლებსა. თვის უმთავრეს დანიშნულებად ჰხდიდნენ: სატახტო ქალაქის მეჩითებში ლოცვას, ქადაგებას, შეჩვენებისა და კურთხევის წარმოთქმას და ჯარის სარდალთათვის განკარგულების მიცემას. პირველად იგინი უბრალოდ და საქებურად სცხოვრებდენ მედინაში, შემდეგ მდიდრულად და გარყენილად დამასკში, რომელსაც მაშინ დაერქო ქვეყნიური სამოთხე და ბოლოს სცხოვრობდენ ბაღდადში, საცა აღაყვავეს ხელოვნება და მეცნიერება.

ხ ა ლ ი შ ა ა ბ უ - ბ ე მ რ ი.

აბუ-ბექრმა დაიმსახურა ხალხის სიყვარული თვისის პატიოხნებით, სიკეთით და მართლ-მსაჯულე-

საქართველო

ბით. მან არაბეთში დაამკვიდრა მშვიდობიანობა და მაჰმადის დარბაზებისა მებრ დაიწყო ქვეყნების დამორჩილება. მის მხედრობამ გაიმარჯვა სპარსეთში, სირიაში. ღამასკი აიღო 634 წელს.

როდესაც თვის სარდალს ეზიდოს ჰუზაინი და სირიის დასაპყრობად, აბუ-ბექრმა ასრე დაარბია: «არ დაგვიწყდეს, რომ შენ ყველგან ლეთის განკარგულებაში ხარ. შოველთვის თავ-მდაბლად მოეპყარ ჯარის კაცსა, სათათბიროდ მიიწვიე ხოლმე შენი ძმანი და ყოველთვის სამართლიანად მოიქეცი. როდესაც შეხვდები მტერსა, იყავ გულოვან და ნურას დროს მტერს ზურგს ნუ შეუქცევ. როდესაც გამარჯვებ, ნუ დახოცამ მოხუცებულებსა, დედა-კაცებსა და ყმაწვილებსა. ბზის ხეებს ნუ გადასჭრი და ყანას ნუ გადასწვამ. ნუ გააფუჭებ ხეხილებსა და საქონელს იმის მეტს ნუ დახოცავ, რაც საკმარისი იქნება შენი ჯარისათვის. საღმრთო იყოს ეს დარიგება შენთვის. ნუ დახოცავ მღვდელთ-მსახურსა, რომელთაც შეიპყრობ წმიდა ადგილებში და ამ წმიდა ადგილებსაც ნუ გააოხრებ. როდესაც კი შეხვდები ეშმაკის მსახურ ხალხს და ქაჩრის მპარსავთა—ნუ შეიწყნარებ მათ, გაუპე მათ თავი, ჰკაფე ისინი იმ დრომდის, მინამ არ აღვიარებენ ისლამსა და არ მოგცემენ ხარკსა».

მოხსე ჯანაშვილი.

ახალი აგებები და უანიშნებები.

ამას წინეთ უწმიდესი სინოდისაგან აღძრული იყო კითხვა იმაზე, რომ ადგილობრივ ერობათაც უსათუოდ მიეღოთ მონაწილეობა საეკლესიო-სამრევლო სკოლების შესანახავად საჭირო ხარჯში.

ბევრმა ერობამ გამოაცხადა თანაგრძნობა საეკლესიო სკოლების გახსნის შესახებ, მაგრამ უარი განაცხადეს შემწეობა აღმოუჩინონ ამ სკოლებს. თავიანთ უარს ერობანი (მაგ. ძაზანისა) ხსნიან ასე: «უაზრო და უსამართლო იქნება მიეცეს შემწეობა იმ სკოლებს, რომლებზედაც ზედამხედველობა არ ექნებათ ერობათ».

«ოდესის ნოვოსტა»-ები ამის შესახებ იძლევიან შემდეგ შენიშვნას:

«საეკლესიო სამრევლო სკოლები, უეჭველია, არსდებიან ხალხის განათლებისათვის, და ამიტომ, რასაკვირველია, ისინი იმდენად სანატრელნი არიან, რამდენათაც ერობათა სკოლები,—განსაკუთრებით იქ, სადაც კიდევ არ არიან გახსნილნი უკანასკნელნი: განა ერთი და იგივე არ არის, რომელი წყაროსაგან წარმოსდგება განათლება, რომელიც განათლებს გაუნათლებელი ხალხის გონებას და აზრს? ამისთანა წყაროებად იქნებიან ერობათა ანუ საეკლესიო-სამრევლო სკოლები.—სულ ერთია. საქმე იმაშია, რომ ხალხის მოთხოვნილება განათლების შესახებ არ დარჩეს დაუკმაყოფილებელი».

ძრებაში, რომელიც მოქდა 22 ფებერვალს, შაბათს, საქართველოს საექსარხოსოის «ძმობის» რჩევამ მოისმინა, სხვათა შორის, შემუშავებული წესდებანი საკითხავი კაბინეტის დაწესების შესახებ. კაბინეთი არსდება თბილისში მცხოვრებ უსწავლელ მართველთათვის, შერაძის და მის მარწმუნებლების წინადადებით; შერაძე და მისი მარწმუნებლები, როგორც ვიცით, მიღებულ არიან «ძმობის» წევრთა რიცხვში; კაბინეტის დამაარსებელი მიზნდვენ «ძმობის» მიზანს და ემორჩილებიან «ძმობას» ყოველისფერში შესახებ სარწმუნოებრივ-ზნეობით საქმისა. სარწმუნოებრივი საუბრები აღნიშნულ კაბინეტში მოხდებიან კვირაში ერთხელ და გაგრძელდებიან ერთი საათიდან ორ საათამდის თითო-ჯერ. ამასთანავე დაწყება ამ საუბართა მოხდება მ. დეკანოზის ხელიძის მეთაურობით.

კვირას, 23 ფებერვალს, ყველიერის კვირაში, მაღალ ყოვლად უსამღვდელოებაში პავლემ, საქართველოს ექსარხოსმა სინოდალნი კანტორის წევრთა და ქალაქის სხვა სამღვდელოებათა თანადასწრებით შეასრულა სიონის საკრებულო (სობორში) მწუხრის ღაგვა. მრცელი, ძველი ისტორიული ტაძარი საქართველოსა არ იტევდა ამ დროს ყველა მლოცველებს, რომელნიც მოვიდნ ამ ძველი წმიდა ადგილის თავიანთის საცემლად და შენდობის მისაღებად თავის მწყემსთ-მთავრისაგან ამ დღეს, როცა დანიშნულია საყოველთაო შერიგება... საკვირველი მოძრაობა იყო ეკლესიაში მლოცველებთ შორის, რომელნიც მიდიოდნენ საკურთხევის კარებთან, იღებდნენ ლოცვა-კურთხევას მაღალ-ყოვლად უსამღვდელოე-

სობისაგან დაბრუნდებოდნენ უკან. უნდა გენახათ, თუ რა ღონის ძიებას ხმარობდნენ მლოცველები, რომ მიეღოთ შენდობა მაღალ ყოვლად უსამღვდელოესობისაგან. დიდი ჯაფა სჭირდებოდა მაღალ ყოვლად უსამღვდელოეს ექსარხოსსაც, რომ მიეცა ამდენი ხალხისთვის ლოცვა-კურთხევა... დიდი ხანია ასეთი ბევრი მლოცველები არ გვინახავს სიონის სობორში, როგორც ამ დღეს.

23 შეებრვალს, კვირას, სემინარიის ეკკლესიაში, იყო მეშვიდე საწმუნოებრივ-ზნეობითი კითხვა. კითხულობდნენ: სემინარიის ინსპექტორი **ი. ს. სტიპანოვი** და მასწავლებელი პოტოცკი. პირველი ლაპარაკობდა ძირითადი პირველ საუკუნეებში მოწამებზე და მეორე კითხულობდა ღოცვების საჭიროებაზე.

შეკრებილ მსმენელთ დაერიგათ წიგნაკები, რომლებშიაც აწერილი იყო წმ. მოციქული პავლესი და წმ. ძირილე და მეფოდესი და ფურცლები წმიდა ტროიცკო-სერგიევის ლავრისა. მაღალ ყოვლად უსამღვდელოესი ექსარხოსი ამ კითხვებზე არ დასწრებია, რადგან ამ დღეს საკრებულო სობორში აღსრულებდა ლეთის მსახურებას.

ამ ბოლოს დროს სომხებმა გადათარგმნეს პროფესორის პატკანოვის სტატია: «მართული ქრონიკა», რომელიც დაბეჭდილი იყო **1883 წ** რუსეთის განათლების სამინისტროს ჟურნალში. ამ სტატიაში ბ. ავტორისაგან უარ-ყოფილია მართველების ისტორიული მწერლობა. დღეს ეს სტატიები სომხურს გაზეთ «არძაგანში» იბეჭდებიან. ბ. პატკანოვს შესაფერი პასუხი მისცა ყველასაგან პატივცემულმა დიმიტრი ბაქრაძემ და, იმედია, ამ პასუხსაც გადაბეჭდენ სომხები იმავე გაზეთში.

ბ. ლეისტი, რომელიც ზემოთ მოვიხსენიეთ, ამ ორი წლის წინათ შეუდგა მართული ენის შესწავლას და ორი-სამი სტატია დაბეჭდა ნემცურს და პოლშურს ენებზე, დღეს ეს პირი შესდგომია სომხური ენის შესწავლას. ბ. ლეისტი ქ. თბილისში სცხოვრებს და სომხებს დასდევს უკან და სომხების მოწინავე პირებთან აქვს კავშირი. მართველებს კი ამ ბატონმა ძვირათ დაუჯინა ორი-სამი სტატიის

დაწერა და ეხლა ვნახოთ, თუ რას გაუკეთებს სომხებს. რამდენი სადილები გაუკეთეს ჩვენმა მართველებმა ბ. ლეისტს ქ. თბილისის სხვა-და-სხვა ბაღებში. შეიძლება მას ჩვენმა პურ მარილმა თავი მოაბეზრა და ეხლა სომხების მასპინძლობა მოსწონდეს.

მისწრაფით ვახაროთ ჩვენ მკითხველებს და განსაკუთრებით სამეგრელოს ეპარქიის სამღვდელოებას ფრიად სასიამოვნო ამბავი: საქართველო-იმერეთის სინოდალნი კანტორის წევრი, პატივცემული არქიმანდრიტი **ზრიგორი (დადიანი)** დაუნიშნავს მინგრელიის და გურიის ეპარქიის ეპისკოპოსად. ამ დანიშვნას მოუთმენელად მოელოდნენ თითქმის ყველა წოდების პირნი და კიდევ აღსრულდა.

სწავლა და მეცნიერება ქრისტიანობრივ სარწმუნოებასა და კეთილ ზნეობაზე.

ხარება უოვლად ზვიდისა ლეთის-მთხარისა.

მოვიდა დრო, როდესაც განგებისა-მებრ უფლისა უნდა განხორციელებულიყო ძე ლეთისა. იშვა არსება, რომელიც იქმნა ღირსი ეტვირთა ეს საილუმლო. მს იყო ყოვლად წმიდა და ყოვლად კურთხეული ქალწული მარიამი.

წმიდა ქალწულის მშობლები იყვნენ **იოაკიმ** და **ანნა**. მალწული ჯერ სამია წლის ყმაწვილი იყო, როდესაც დედ-მამამ მიიყვანა იერუსალიმის ტაძარში. ის თავის სრულ წლოვანებამდის სცხოვრობდა აქ და ატარებდა დროს დაუცხრომელ ლოცვა-ვედრებაში, საღმრთო წერილის კითხვაში, ხელ-საქმეში, კეთილ და წმიდა ცხოვრებაში ქალწული სრული წლოვანი შეიქმნა. მღვდელთ-მთავარმა და მღვდლებმა მისცეს იმას წესისა-მებრ წინადადება დეეტოვებინა ტაძარი და გათხოვებულიყო. წმიდამ გამოუცხადა იმათ, რომ აღთქმა აქვს ლეთისათვის მიცემული სამუდამოდ ქალწულად დარჩეს. ტაძრის მსახურნი ძრიელ გააკვირვა ამ ამბავმა. რადგან მაინც აღარ შეიძლებოდა დაერჩინათ ის ტაძარში და საჭირო იყო გვეჩინათ იმისთვის შემნახველი, ამისთვის დანიშნეს ის ოთხმოცის წლის

მოხუც იოსებზედ, რომელიც, როგორც ღვთისმშობელიც, ღვით მეფის ჩამომავლობისაგან იყო. იოსებს ჩააბარეს მარიამი, რომ ის ყოფილიყო მუარველი და მცველი იმის ქალწულობისა. შოვლად წმიდამ ამ გვარად დანებათავი იერუსალიმის ტაძარს და დაბინავდა იოსების სახლში, ქალაქ ნაზარეთში.

აქ, ნაზარეთში, მოველინა ქალწულ მარიამს მთავარ-ანგელოზი მებრეელი და ახარა განხორციელება იმისგან სიტყვისა ღვთისა. ზებორ-გადმოცემა მოგვითხრობს: ყოვლად წმიდა საღრმთო წერილის კითხულობდა; ის ღრმად ჩააფიქრეს მსაია წინასწარმეტყველის სიტყვებმა: „აჰა ქალწულმა მუცლად იღოს და შვას ძე და უწოდონ სახელი მისი მშმანუილი, რომელ არს—ჩვენთანა ლმერთი (ესა. 7, 14)“. ქალწულმა იცოდა წინასწარმეტყველებიდან, რომ მოწეულ იყო დრო მაცხოვრის ქვეყანაზედ მოსვლისა, იმას სწამდა, რომ ღირსი ქალწული, რომელზედაც მსაია წინასწარმეტყველებდა, კიდევ იყო დაბადებული და გულ მხურვალედ ევედრებოდა ლმერთს ეღირსებინა იმისთვის იმ ქალწულის ნახვა და იმის უკანასკნელ მხედვლად ყოფნას ნატრულობდა. ამ დროს გამოეცხადა იმას მთავარ-ანგელოზი მებრეელი და უთხრა: «გინაროდენ, მიმადლებულო, უფალი შენთანა, კურთხეულ ხარ შენ დედათა შორის (ლუკ. 1, 28)». ანგელოზის გამოცხადებამ არ შეაკრთო წმიდა ქალწული: ტაძარში ცხოვრების დროს ია შეჩვეული იყო შფლისაგან მოვლენილის ანგელოზების ხილვას, მაგრამ იმისა სიტყვებმა კი ძრიელ შეაფიქრეს ის. ანგელოზი მიხვდა ამას და განაგრძო: „ნუ გეშინინ, მარიამ, რამეთუ ჰპოვე მადლი წინაშე ღვთისა და აჰა ესერა შენ მუცლად იღო და ჰშვა ძე დაუწოდე სახელი მისი იესო, ესე იყოს ღიდ და ძე მადლისა ეწოდოს და მისცეს მას ლმერთმან საყდარი ღვითის მამისა თვისისა და მეუფებდეს სახლსა ზედა იაკობისა საუკუნოდ და სუფევისა მისისა არა იყოს დასასრულ (ლუკ. 1, 30—33)“. შოვლად წმიდამ გაიგო ანგელოზის სიტყვების ჰაზრი, მოიფიქრა თავის მდგომარეობა, თავის აღთქმა და მიუგო: „ერთარმე იყოს ესე ჩემდა, რამეთუ მე მამაკაცი არ ვიცი (ლუკ. 1, 34)?“. მთავარ-ანგელოზმა აუხსნა იმას და ამცნო: სული წმიდა მოვიდეს შენზედა და ძალი მადლისა გვარვიდეს შენ, ამისთვისცა შობილსა მას წმიდა ეწოდოს და ძე მადლისა (ლუკ. 1, 35)“, და რომ უფრო დეერწმუნებინა ქალწული ამაში, მოუყვანა მაგალითიც, რომლიდანაც სჩანდა იგივე ძალი ღვთისა: „და აჰა მლისაზედ ნათესავი შენი,

იგიცა მდგომილ არს ძესა სიბერესა თვისსა და ესე მეექვსე თვე არს მისი, რომელსა იგი ერქვა ბერწ, რამეთუ არა შეუძლიბელ არს წინაშე ღვთისა ყოველი სიტყვა (1, 37)“. მაშინ ქალწული მიენდო ღვთის განგებას და სთქვა: „აჰა მხვეალი ღვთისა, მეყენ მე სიტყვისაებრ შენისა (ლ, 1, 38)“. ამ სიტყვებმა მოსდრიკეს ცა, გადმოავლინეს ქვეყნად დაუსაბამო სიტყვა ღვთისა, ანგელოზი წავიდა ქალწულისაგან. მსე მოხდა განხორციელება ძისა ღვთისა. ამ გვარად შეიქმნა ქალწული დედად ღვთისა და დარჩა ისევე მარადის ქალწულად.

საეკლესიო საგალობლები განმარტვენ საღმრთო მოთხრობას ღვთის მშობლის ხარებაზედ და ამ გვარად დაგვისახვენ ქალწულის საუბარს მთავარ ანგელოზთან:

ანგელოზი. სიხარულით გილადადებ, ყოვლად წმიდაო ქალწულო: შენ მოიპოვე წინაშე ღვთისა მადლი, რომელი დედათა შორის არ მოუპოვებია ჩაყის: მუკან იშვების ლმერთი ქემმარითი.

ღვთისმშობელი. ანგელოზო მსურს გავიგო შენი სიტყვების ძალი; მითხარ ნათლად: როგორ სრულდება შენი ნათქვამი? როგორ ვიღებ მუცლად ძე ქალწული უცოდველი?! როგორ შევიძლებ შევიქმნე დედად შემოქმედისა ჩემისა!!

ანგელოზი. შოვლად წმიდაო! ჩემ სიტყვებს არ ერწმუნები! მიხარია, ვხედავ რა სიფრთხილებასა შენსა. სარწმუნო იყავ, დედოფალო, სურვილისამებრ ღვთისა ყოვლად შემძლებელისა არაჩვეულებრივიც აღსრულებულ იქმნება.

ღვთისმშობელი. მოისპო მთავრობა ტომისაგან იუდასი, დადგა დრო, როდესაც უნდა მოვიდეს მოლოდინი ხალხთა—ქრისტე: განმიმარტე, როგორ შეიძლება ვშვა მე ის, როდესაც მე ქალწული ვარ.

ანგელოზი. ქალწულო! შენ გსურს გაიგო როგორ იღებ მუცლად? ეს საიდუმლოა განუცდელი, ამას მოიქმედებს სული წმიდა, მოავლენს რა შენზედ ძალსა შემოქმედისასა.

ღვთისმშობელი. მეამ შეიწყნარა ჩაგონება გველისა და მოაკლდა ღვთაებურ ნეტარებასა: მეშინიან მეც დაცემისა, ვიშიშივი საკვირველისა ხარებისაგან შენისა.

ანგელოზი. ანგელოზი მდგომარე წინაშე ღვთისა წარმოგზავნილვარ გახარო, ნება მისი. რად ჰკრთები ჩემგან, ყოვლად წმიდაო, როდესაც მე უმე-

ტესად გეკრძალები? რად გეზინიან ჩემი, დედოფალო, როდესაც თითონ მე მოწიწებით ვიშიშვი შენგან?

ღვთისმშობელი. მრავალჯერ მომხდარა სასწაული ძალითა ღვთისათა, მაგრამ ქალწულს უმამაკაციოდ არაოდეს უშობია!

ცოფიანის წამლობა.

ზსტერის უგანსკენელმა გამოკვლევამ ისეთი დიდი ამბავი მოახდინა მთელ ევროპაში, რომ საფრანგეთის ამ შესანიშნავ სწავლულთან ამერიკიადამ ავზენიან ცოფით ავთ-მყოფებს მოსარჩენად. ეს კია, რომ ზსტერისაგან მონასული ცოფის ატრის საშუალებანი ჯერეთ ისე ვერ გავრცელდება ვეკლან, რომ ამ ახალი გამოკვლევის წყალობით შექმნათ ისარგებლონ ქალაქებიდამ და შორეულის სოფლების მცხოვრებლებს. ამის თქმა თამამად შეგვიძლია, მით უმეტეს, რომ რუსეთის სახელმწიფო ისე ვრცელა, რომ ბევრ ადგილას არავითარი საექიმო საშუალება არ მოიპოვება და რაც შეეხება ცოფით ავთ-მყოფობას, ეს კი ხშირი შემთხვევაა ჩვენში. 1881 წლის საექიმო დეპარტამენტის ანგარიშში მარტო შვიდ გუბერნიაში ნახევრებია 83 შემთხვევა ცოფით ავთ გახდომისა. მაგრამ კიდევ რამდენი შემთხვევა იქნებოდა, რომელიც არ მიაღწევდა საექიმო რჩევის ურდადებამდის. ცოფი ვრცელდება სოფლებში არა მხოლოდ ცოფიანი ძაღლების დაგებით, არამედ ცოფიანი ძეგლებისაგანაც. ტულსკის გუბერნიაში, ჩერნსკის მაზრაში იმავე 1881 წელში იყო შემთხვევა, რომ ერთმა ცოფიანმა ძეგლმა დაჭბინა 26 კაცი ექვს სხვა დასხვა სოფლებში. ერთი ამ დაგებითაგან მასწავლ მოკვდა ჭრილობათაგან, ხოლო თერთმეტი დახორცენ ცოფისაგან და დანარჩენები მოარჩენ. ამ ფაქტისაგან ცხადათ სჩანს, თუ რა უურადლებით აღეგებენ თვალს იმ საშუალებათა, რომელნიც მიმართულნი არიან ამ საზარელი სენის წინააღმდეგ. ზოგიერთ ადგილებში ამ სენის წინააღმდეგ დიდი ხანია სპარობენ ზოგიერთ საშუალებას, მაგრამ ბევრს ადგილას კი არავითარი საშუალება არ იცინა, რომ გაცოფიანებული კაცი მოარჩინონ. ამიტომ ვეკლამ იმ საშუალებათა გამოქვეყნება, რომელთაც სპარობენ ზოგან ცოფის წინააღმდეგ, დიდ სარგებლობას მოიტანს.

ვეკლავს უფრო სასარგებლო საშუალებით ამ სენის წინააღმდეგ, ერთი შექვლით, არის რძიანა (*Euphorbia*).

რძიანაში არის რძის მაგარი წებო. რომელიც ცრცა მოეცხება კაცს კანზე, გააჩენს მასზე მუწუკებს და თუ ამ რძეს დალეკთ, მასინ გამოიწვეკს ძრეულ ფაღარათს და ზირის ლებას. რძიანას მტენარის ვეკლა ნაწილებს აქვსთ ამ გვარი ძალა. აქ შეიძლება დავასახელოთ სხვადასხვა გვარი რძიანა: *Euphorbia lathyris* (რძიანა გზის ზირისა), *E. peflus*, *E. officinarum* (რძიანა აფთევისა). ცოფის წამლობის ვრცელ აღწერაში, რომელიც დაბეჭდილია «რუსკი რქში» 1830 წელში № 10 ნაჩვენია მეორე.

წამლად იხმარება ამ მტენარის ძირი, რომელიც უნდა გახსნოთ თქვენსე, გასწმინდო მიწისაგან, აქციო ზარაშოკად და შეინახო მუშაში. ამ გვარი ზარაშოკი მზადდება რა გვარი. ერთი უფრო წმინდა და იხმარება კაცებისთვის, მეორე უფრო მოძისვილო საქონელისთვის და ძაღლებისთვის. ზარაშოკი იხმარება შეძვეგი სახით: ზირველად ცოფით ავთ-მყოფს უნდა მიეცეს ზარაშოკის ცოტადენი რთემის ნახევარ ოდენ კვასში ანუ ძმარ შერეულ წყალში. შერეული, თუძ ზირველ მიღების შემდეგ, ერთი დღის განმავლობაში. ავთ-მყოფს დრო გამოშვებით ცოტათი შეაცოც და სიცხე მისცა, ამასთან გძმნობს საზოგადო სისუსტეს. გულის რკვას ანუ ზირის საქმეს ანუ გაიყვანს გართე ჭ მასთან მისცემს ძრეულ ოფელს, ეს მისი ნიშანია. რომ წამლმა იმოქმედა. როდესაც ავთ-მყოფს გამოაჩნდება ცოფის ნიშნები ისე, რომ წყალში გახსნილი ზარაშოკის მიღება ავთ მყოფს არ შეუძლია, მასინ ზარაშოკის ცოტა ოდენი ნაწილი უნდა გამოახვიო არაყინის ჰურისაგან გაკეთებულ აბებში. ამფერი აბი უნდა გააკეთო სამი ან ოთხი, თუძ ამ აბებმა ზირველი მიღების შემდეგ არ იმოქმედეს, ამ გვარადვე უნდა გაიმეორო მეორეჯელაც ექვსი საათის შემდეგ, ხოლო მეორე დღეს მშიერს უნდა მიაღებო მესამეთ. ის ადგილები, რომლებზედაც დაჩნენ ნაგებენის ნიშნები, ავთ-მყოფს უნდა მოხანოთ დაგებენის შემდეგ და მესამე დღესაც წყლით რომელმაც გამოახარმა ამ მტენარის ძირი. რომლისგან მომზადდა ავრეთვე თვით ზარაშოკიც. რადგან ცოფი, დაგებენის შემდეგ, გამოაჩნდება კაცს მეცხრე დღეს ანუ რამდენიმე კვირის და თვეების შემდეგ, ამიტომ უსათუოდ ზირველ ახალ მივარეს (ზირველი წამლობის შემდეგ გამოახარისებთ) უნდა მისცე დაგებენილს ერთი მიღება ამ წამლისა, და მასინ აღარავერი შიში არ უნდა ჭჭონდეს კაცს ცოფის გამოჩენისა. ყოველ შემთხვევაში რძიანა ნამდვილ შემწეობას აძლევდა ავთ მყოფს.

2) კაცთ «სოვრემენასტ»-ში მოყვანილი იყო ერთი შემთხვევა ვიტებსკის. ეზარქის მკვდლის ნიკოლოზ

